

suplemento

aos vellos cisnes

Manuel Forcadela

Ignoro se don Henrique Peinador tiña cisnes no seu célebre, e hoxe chorado, balneario de Mondariz. Seria formoso que así fose. Imaxinemos os longos arvoredos; esas sombras galantes e delicadas sob as que pasean a doenza e a morte; o outono síxilo que se adentra en Mondariz e apousa follas murchas sobre a erva; a figura recortada, e acaso branca, desas damas enfermizas de principios de século. E imaxinemos aínda nese ambiente wagneriano, modernista, a un Cabanillas esquecido dos fragores do combate nacionalista e instalado, pola man dos intelectuais da xeración Nós, nunha vella cadeira de vime que o invita ao descanso. Vexamos a escena. Sobre o lago cae a prata fulgurante dunha luz cuase outoniza. Transcorre acaso o ano 1926 e Cabanillas, xa maduro, está a pór remate á súa obra culminante, *Na noite estrelecida*. Por un instante vén á súa mente o eco dun poema de Pondal: Cando xazan do cisne os febreiros despois. Sobre a mesa, que talvez culminasen dous belísimos crisantemos, facendo-lle rima á brancura do mármore, ten pousada a edición que fixera Bonilla-San Martín sobre as lendas artúricas. Entón pasan os cisnes, eses cisnes funerarios e silentes aos que a sombriza hora da tarde outorga un ton tan apagado que o poeta vai evocá-los como negros. Son os formosos cisnes negros que esa época nos lega através do verso de Cabanillas.

Enche-se-me de música a cabeza ao imaxinar esas escenas e regreso, entón, a Mondariz e advirto o rosto canso das mulles que pasean sob as árbores caducas. Vexo as tardes esvaídas que se perden na memoria e aínda perduran nas fotos da época e vexo entón os cisnes negros. Están pousados sobre as augas. Levan en si a imaxe fúnebre da terra, o traxe luctuoso dun lugar condenado anos mais tarde á propia morte. E é o mirar de Cabanillas quen contempla como pasan. Hai rapaces na ribeira; nais e avoas dun outrora ensombrecido polo paso das idades; rotundos homes de mostacho cincento que non reparan na outonia da imaxe.

Só o poeta advirte a cor dos animais. Sabe que son o único que vai perdurar deses instantes e, por iso, apousa a ollada sobre eles mentres lenta a orquestra soa no xardín e hai un leve frescor de outubro animando ás parellas ao baile.

Cae a noite sobre o mar e, no exterior da miña casa, algunhas luces xa se acenden na outra banda da ría. Vexo as barcas que aínda chegan desde Cangas a viraren silenciosas para entrar no peirao pétreo da Estación Marítima. Evoco entón ese fragmento inesquecible do poema:

De suave, fino veludo
a barca chega enloitada;
no meio da vela moura
reluce unha cruz de prata.
Longas cadeas de rosas
quebran o espello das augas
e negros cisnes lanzais
en arredor lle dan garda.

Teño reparado muito na beleza destes cisnes negros. Non é só a forma esguia do cisne o que me impresiona senón esa asociación terrível coa morte. Tamén en Pondal morte e cisne coinciden en imaxes recorrentes. "Enfermo o cisne, triste e saudoso", di-nos nunha ocasión. Mas non existe esa rotunda analogía entre a cor preta e o animal. A máxica funeral deses cisnes apagados que retrata Cabanillas é francamente modernista. Hai un esplendor cromático que lembra aos pintores pre-raphaelistas. De todos é cofecido o especial vigor que a imaxe do cisne ten nos poetas da época. Mas ignoro se aparece algunha vez esa extraña conxunción do apolíneo co dionísico nunha imaxe unitaria. Ignoro se existen outros cisnes negros.

Hai un poema de Cunqueiro en que o cisne se presenta misturando as dúas liñas fundamentais da súa lectura: o cisne branco de beleza suntuosa e o cisne funerario que advertimos en Cabanillas:

—Swanehals, Colo de cisne, envellecemos xuntos pro ti mais lentamente.

Aquí o cisne serve para salientar a formosura do colo da doncela mas hai curiosamente unha extraña proximidade do tema da morte. Murguía fala-nos dunhas primitivas deusas galegas da guerra, Neith e Bandia, das que a fábula conta que obraban sempre transformadas en cisnes. Relaciona-as cadáver do Apóstolo nunha barca miragrosa á que precede e guía un cisne con meio corpo de muller nova.

O cisne é, para algúns autores, un icono hermafrodita. Por unha banda o carácter fálico do colo e a cabeza orgullosamente erectos; por outra, a brancura redonda dese corpo feminino. Se aceptamos ao Bataille de *L'Erotisme* e aplicamos á imaxe do cisne as ideas de que "se a unión dos dous amantes é o efecto da paixón, apela á morte, ao desexo de asasínio ou de suicidio" e que "o que designa á paixón é un halo de morte", podemos concluir que a imaxe do cisne é, tamén, a imaxe da continuidade que se opón á discontinuidade da división en sexos. Así, pois, o cisne é, por unha banda, o desexo carnal satisfeito e, por outra, a morte. A negritude só fai aproximar-nos o arquetipo jungiano de "nigredo" Trata-se, pois, dun regreso ao orixinario, ao primixénio.

Un dos textos estéticos do renacemento castellano leva un título emblemático: *El cisne de Apolo*.

Un simples inventario do cisne na mitoloxía greco-latina leva-nos a conclusións mais profundas. No momento de nacer Apolo uns cisnes sagrados voaron sobre a illa Ortixia dando sete voltas arredor pois era o sétimo día do mes. Imediatamente Zeus enviou regalos ao seu fillo. Deu-lle unha mitra de ouro, unha lira e un carro tirado por cisnes.

No poema de Cabanillas, o Rei Artur iníciase a súa viaxe cara á morte e o olvido nunha barca que vai rodeada de cisnes. Son os cisnes sobre o mar dos que temos belos exemplos na Grécia clásica. Cicno, por exemplo, un dos fillos de Posidón, abandonado pola súa nai ao nacer na beira do mar foi recollido por un cisne que o cuidava. O propio Zeus tomou forma de cisne para seducir a Leda e ter por filla a Helena, a que logo daría lugar a todo o ciclo de Troia. No pátio do Mexuar en La Alhambra de Granada hai unha obra xenovesa do século XVI que representa a Leda e o cisne. Sobre o mármore pulcrísimo eses corpos abrazados no momento do seu coito.

Nada hai, sen embargo, de erótico ou sensual nas imaxes de Cabanillas. Aquí os cisnes substitúen a Caronte. Representan o carácter feminino das augas e da morte. Son o brasón dese regreso ao lugar cálido inicial, o retorno para o claustro materno, o cair para o vacío, para o nada.

Por mais que o rei vexa neles

aceso en viva lembranza,
os cuarteles e as divisas
da nobre, antiga compañía
de barudos loitadores
en cen heroicas xornadas,
dos que da Táboa Redonda
leales á fe xurada
caíron cheos de honra
do Sant Grial na demanda...

esa visión non deixa de ser, como o propio texto di, unha ilusión do Rei, alleo a ese carácter fúnebre dos cisnes, perceptível en toda a tradición occidental.

Os cisnes negros son, pois, un acertadísimo ornato para a imaxe esencial: a barca enloitada. Como di Roland Barthes ao falar de Jules Verne (*Mythologies*) "a barca pode mui ben ser símbolo de partida aínda que mais profundamente é a cifra do fechamento. A afeizón polo navio é sempre alegría de fechar-se perfectamente... amar os navios é ante todo amar unha casa superlativa, por estar fechada sen remisión... o navio é un habitat antes de ser un meio de transporte".

A barca é, pois, o fin. A terra á que ha de arribar xa pertence ao transmundo. O fin é a plenitude. A barca, os cisnes negros.

Mentres medra o fulgor desta luz outoniza que hoxe acende a noite toda, vou deitando a miña ollada sobre as augas. Desde o interior da miña casa non vexo cisnes sobre o mar. Só as barcas que regresan, a cor púrpura do outono que deita alfombras vexetais sobre a terra.